

Adviesbrief

Cultuur in transitie

De coronacrisis als
vliegwiel voor veranderingen

rotterdamse raad voor kunst en cultuur

Inhoudsopgave

Adviesbrief	3
--------------------	----------

Samenvatting	6
---------------------	----------

Aanpak en werkwijze	6
----------------------------	----------

Commissie Corona en cultuur	6
Denksessies	7

Leeswijzer	7
-------------------	----------

I Een realistisch scenario	7
-----------------------------------	----------

II Opgave voor de korte termijn: versoepeling en facilitering	7
--	----------

1. Versoepel de toepassing van subsidieregels en werk met voorfinanciering	8
2. Blijf inzetten op een vitaal klimaat voor de makers, creatieve ondernemers en kunstenaars in de stad	8
3. Zorg juist nu voor het stimuleren van cultuureducatie	9
4. Faciliteer een veilig werk- en presentatieklimaat, buiten en binnen	10

III Opgave voor de langere termijn: ruimte voor transitie	11
--	-----------

1. Innovaties met nieuwe productie- en presentatiepraktijken	11
2. Toename solidariteit, samenwerking en deelcultuur	11
3. Een versnelde aandacht voor digitalisering	12
4. Toenemende behoefte aan publieke/alternatieve ruimte voor programmering	13
5. Een groter beroep op eigen talent en bronnen	13
6. Op zoek naar een bredere bekostiging	13

<u>Bijlage 1: Chronologie impact coronacrisis op de cultuursector en het beleid</u>	
--	--

<u>Bijlage 2: Bevindingen denksessies</u>	
--	--

<u>Bijlage 3: Bronnen</u>	
----------------------------------	--

rotterdamse raad voor kunst en cultuur

Datum 8 februari 2021
Betreft adviesbrief Cultuur in transitie 'De coronacrisis als vliegwiel voor veranderingen'
kenmerk di0214

Gemeente Rotterdam
College van Burgemeester & Wethouders
Postbus 70012
3000 KP Rotterdam

Geacht college,

De impact van corona op de culturele sector is groot en zonder precedent. Er zijn grote zorgen over de gevolgen voor kunstenaars, makers en instellingen. De RRKC gaat uit van een realistisch scenario met een lange doorwerking en adviseert om steunmaatregelen voor de *korte* termijn te richten op het stimuleren van verandering op de *langere* termijn, zodat de cultuursector sterker uit de crisis komt.

De Raad presenteert hierbij een eerste advies met als ijkpunt het Cultuurplan 2021-2024 met de juist nu zo waardevolle beleidsprioriteiten inclusiviteit, interconnectiviteit en innovatie. Het draagt de titel 'Cultuur in transitie' en is voorbereid door de in september ingestelde commissie Corona en cultuur. Het advies is mede gebaseerd op denksessies die de Raad organiseerde met de Rotterdamse cultuursector in de volle breedte.

Ons advies aan het college: een perspectief voor 2025

Het gezamenlijk doel van het gemeentebestuur en de cultuursector is het bereiken van een sterkere cultuursector na afloop van de coronacrisis. De Raad adviseert het gemeentebestuur om samen met de cultuursector een overstijgend **perspectief** voor de toekomst te bepalen. Kies daarbij **2025** als punt op de horizon. Voor dat perspectief signaleren wij zes **veranderingen** als richtinggevend:

1. Innovaties met nieuwe productie- en presentatiepraktijken
2. Toename solidariteit, samenwerking en deelcultuur
3. Een versnelde aandacht voor digitalisering
4. Toenemende behoefte aan publieke/alternatieve ruimte voor programmering
5. Een groter beroep op eigen talent en bronnen
6. Op zoek naar een bredere bekostiging.

Deze veranderingen leveren stuk voor stuk de drijfkracht voor een **transitie** van de cultuursector. Ze kunnen richting geven aan investeringen in cultuur waarmee u kunt aansluiten bij de (economische) herstelagenda van de gemeente. Blijf daarnaast **koersvast** in het streven naar vernieuwing en de inzet van uw drie beleidsprioriteiten **inclusiviteit, innovatie** en **interconnectiviteit**.

De cultuursector is door de crisis ontwricht. Om de veranderingen op langere termijn alle kansen te geven is het nodig dat op korte termijn (2021) een **versoepeling en facilitering** ten behoeve van de sector plaatsvindt. 'Blussen' is nu nodig om ruimte vrij te maken voor nieuwe ontwikkelingen. Een gerichte aanpak nu reduceert de kans op bezuinigingen later. De Raad doet hiervoor vier aanbevelingen:

1. Versoepel de toepassing van subsidieregels en werk met voorfinanciering
2. Blijf inzetten op een vitaal klimaat voor de makers, creatieve ondernemers en kunstenaars in de stad
3. Zorg juist nu voor het stimuleren van cultuureducatie
4. Faciliteer een veilig werk- en presentatieklimaat, buiten en binnen

Daarnaast adviseert de Raad u samen met de private sector (burgers, bedrijfsleven en filantropische instellingen) de krachten te bundelen voor een **effectievere bekostiging** van de cultuursector. Wij adresseren deze opgave in deze adviesbrief onder verandering 6 'Op zoek naar een bredere bekostiging'.

Uiteindelijk is het perspectief dat u voor 2025 kiest bepalend voor de wijze waarop de huidige steunmaatregelen straks kunnen worden omgebogen naar investeringen in een nieuw duurzaam cultureel ecosysteem met gelijke kansen voor alle cultuurprofessionals en -beoefenaars. De RRKC biedt u dit advies aan als *toolkit* voor nieuw beleid.

rotterdamse raad voor kunst en cultuur

Voorgeschiedenis

Al bijna een jaar teistert het Covid-19 virus stad en land. Cultuur is een van de zwaarst getroffen sectoren. De impact van het virus op de cultuursector en zijn publiek is uitzonderlijk groot en zonder precedent. Kunstenaars, makers, gezelschappen en instellingen zien hun inkomsten slinken. Grootscheepse financiële ondersteuning door de overheid met generieke en specifieke steunpakketten voor de culturele en creatieve sector was en is noodzakelijk ([zie bijlage 1](#) voor een beschrijving van de impact van de coronacrisis en de maatregelen op de cultuursector en -beleid).

Het coronavirus en zijn mutanten zijn grillig en onvoorspelbaar. De RRC is uitermate bezorgd over de gevolgen van het virus voor de Rotterdamse cultuursector. Hij gaat uit van een realistisch scenario en houdt rekening met een lange doorwerking van de crisis en verdere ontwrichting van de sector.

De hoop is gevestigd op meer lucht in de samenleving als door grootschalige vaccinatie, testen en traceren het virus wordt beteugeld. Of het 'gewone' leven zich dan hervat is allerminst zeker.

In maart en april 2020 heeft de afdeling Cultuur op uw verzoek de gevolgen van de coronamaatregelen voor de Rotterdamse cultuursector [geïventariseerd](#) om inzicht te krijgen in de financiële gevolgen van de lockdown tot 1 juli 2020. De bevindingen waren aanleiding voor de oprichting van het Noodfonds Sport & Cultuur in aanvulling op voor Rotterdam relevante rijkssteun.

Later in het jaar heeft u laten [analyseren](#) wat de gevolgen van de coronacrisis zijn voor de Rotterdamse cultuursector voor de tweede helft van 2020 en de langere termijn. Drie belangrijke conclusies zijn:

- Rotterdam beschikt over een veerkrachtige, creatieve, solidaire cultuursector die kansen en mogelijkheden zoekt en benut;
- De Rotterdamse cultuursector heeft het zwaar. Een aanzienlijk deel van de culturele organisaties overleeft het niet zonder blijvende steun of alleen na herstructureringen die leiden tot een verschraling van het aanbod;
- ZZP'ers en andere zelfstandigen zijn verreweg het zwaarst getroffen.

De RRC heeft veel waardering voor de analyses en beleidsmaatregelen van de gemeente om de coronacrisis het hoofd te bieden, en voor de wijze waarop zij het veld nauwgezet en regelmatig informeert over ontwikkelingen en maatregelen. De Raad deelt de bevindingen van de analyse. Ze onderstrepen hoe ernstig de cultuursector ervoor staat. De cultuursector toont zich als veerkrachtig, creatief en solidair, maar de vraag is hoe lang de sector daartoe in staat blijft als de steunmaatregelen worden afgebouwd.

Urgentie van het advies

Tegen deze achtergrond adviseert de Raad u aanvullend over de invloed van de coronacrisis op de kunstenaars, makers en instellingen in Rotterdam. Hij richt zich waar het gaat om concrete aanbevelingen óók op de cultuursector. De Raad heeft u in maart 2020 bij het van kracht gaan van de eerste coronamaatregelen laten weten daarover in vervolg op het Cultuurplanadvies 2021-2024 te gaan adviseren. Advisering nu is om meerdere redenen urgent:

- De sector verkeert door enorme inkomstenverliezen in grote onzekerheid, de productie stagneert en de programmering is ongewis. Het is ook zorgelijk dat de participatie van het publiek en de cultuureducatie fors door de crisis zijn geraakt.
- Er is een groeiend besef in de samenleving dat cultuur juist nu nodig en onmisbaar is. Cultuur heeft behalve een artistieke waarde ook een sociale en economische waarde. Cruciaal is nu om vertrouwen in de sector te stellen en een gezamenlijke verantwoordelijkheid aan te gaan om de noodzaak tot verandering - die er al was - verder vorm te geven. Vastgeroeste systemen en gewoontes komen door de crisis makkelijker in beweging. De stad is geconfronteerd met een precare situatie van overmacht die vraagt om een inhoudelijke verdiepingsslag en een perspectief voor de komende jaren.
- In december 2020 heeft de gemeente aan alle cultuurplangesubsidieerde instellingen gevraagd hun beleidsplan op uitvoeringsniveau aan te passen aan hun beschikbare middelen.
- De aangepaste plannen moeten uiterlijk **8 februari 2021** zijn ingediend voor beoordeling door de afdeling Cultuur. De Raad publiceert zijn advies op hetzelfde moment in de verwachting dat het wordt betrokken bij de beoordeling.

rotterdamse raad voor kunst en cultuur

Cultuurplan 2021-2024 als ijkpunt

De Raad geeft in zijn Cultuurplanadvies 2021-2024 aan hoe de dynamiek in de Rotterdamse cultuursector in de komende vier jaar gestalte kan krijgen. Het accent ligt op vernieuwing door toelating van veel nieuwkomers en grassroots organisaties en door consequente ondersteuning van doorgroeiërs. Het gemeentebestuur heeft het Cultuurplanadvies 2021-2024 in hoofdlijnen overgenomen.

De Raad ziet het Cultuurplan 2021-2024 als ijkpunt voor het maken van nieuw beleid om de problemen rond corona het hoofd te bieden. De Raad vindt dat de door u uitgekozen beleidsprioriteiten inclusiviteit, interconnectiviteit en innovatie juist nu van onmisbare waarde zijn.

Ze zijn alle drie cruciaal om de sector sterker uit de crisis te laten komen.

- door inclusiviteit worden alle talenten in de stedelijke samenleving zoveel mogelijk benut en wordt een breder en diverser publiek bereikt;
- door interconnectiviteit en samenwerking worden krachten gebundeld en ontstaan gedeelde meerwaarden;
- door innovatie worden nieuwe vormen van presenteren, bedrijfsvoering en verdienmodellen ontwikkeld.

Uitwerking en communicatie

Voor beraad en advisering over dit complexe en overstijgende onderwerp heeft de RRKC in september 2020 de commissie Corona en cultuur geïnstalleerd. Daarna organiseerde de Raad eind oktober/begin november 2020 vier denksessies met de Rotterdamse cultuursector in de volle breedte: grote en kleine instellingen, makers, creatieve ondernemers, kunstenaars/ gesubsidieerd en niet- gesubsidieerd. De bevindingen van de denksessies ([bijlage 2](#)) en nader bronnenonderzoek ([bijlage 3](#)) leveren de bouwstenen voor het advies.

Uit de denksessies distilleerde de Raad opvallende ontwikkelingen en knelpunten. De gesprekken leverden veel suggesties op voor oplossingsrichtingen. Soms waren die concreet, soms tentatief. Het beeld van de (on)mogelijkheden verandert voortdurend. De Raad blijft daarom voor nader consult actief in zijn communicatie met het culturele veld, maar ook daarbuiten, nationaal en internationaal. Gezien de langdurigheid en grilligheid van de coronacrisis voorziet de Raad dat vervolgadvisering nodig is.

De Raad vraagt u dit advies ter harte te nemen bij maatregelen ter versterking en stimulering van de culturele sector en het te betrekken bij uw communicatie met de instellingen zodat we gezamenlijk kunnen bereiken dat de sector sterker uit de crisis komt.

De RRKC licht dit advies graag zo spoedig mondeling toe aan het college.

Met vriendelijke groet,

Jacob van der Goot
voorzitter RRKC

Rento Zoutman
secretaris RRKC

Bijlagen

bijlage 1: [Chronologie impact coronacrisis op de cultuursector en het beleid](#)

bijlage 2: [Bevindingen denksessies](#)

bijlage 3: [Bronnen](#)

Cultuur in transitie

Advies over corona en cultuur in Rotterdam

Samenvatting

De impact van de coronacrisis op kunstenaars, makers en instellingen in Rotterdam is enorm, en dwingt zowel de culturele sector als de gemeente tot nieuwe stappen. Het Cultuurplan 2021-2024 'Stad in transitie, cultuur in verandering' zet al in op vernieuwing, en biedt met de beleidsprioriteiten inclusiviteit, interconnectiviteit en innovatie belangrijke handvatten die tijdens deze pandemie van onmisbare waarde blijken te zijn. Het is nu cruciaal om vertrouwen in de sector te stellen en de noodzaak tot verandering - die er al was - gezamenlijk verder vorm te geven.

De RRKC gaat bij het voorliggende advies uit van het realistische scenario waarin de cultuursector zeker in 2021 en 2022 nog rekening heeft te houden met de anderhalvemetersamenleving. Om verandering op lange termijn mogelijk te maken, is op korte termijn versoepeling en facilitering noodzakelijk. De Raad doet hiervoor vier aanbevelingen aan zowel gemeente als cultuursector:

1. Versoepel de toepassing van subsidieregels en werk met voorfinanciering
2. Blijf inzetten op een vitaal klimaat voor de makers, creatieve ondernemers en kunstenaars in de stad
3. Zorg juist nu voor het stimuleren van cultuureducatie
4. Faciliteer een veilig werk- en presentatieklimaat, buiten en binnen

De aanpak van de directe effecten op de korte termijn (2021) moet bijdragen aan het creëren van ruimte voor transitie. De Raad constateert dat de coronacrisis leidt tot versnelling van wezenlijke veranderingen in het veld: de crisis als vliegwiel. In dit advies worden zes veranderingen beschreven:

1. Innovaties met nieuwe productie- en presentatiepraktijken
2. Toename solidariteit, samenwerking en deelcultuur
3. Een versnelde aandacht voor digitalisering
4. Toenemende behoefte aan publieke/alternatieve ruimte voor programmering
5. Een groter beroep op eigen talent en bronnen
6. Op zoek naar een bredere bekostiging

De Raad adviseert de gemeente om samen met de cultuursector de veranderingen te benutten voor de ontwikkeling naar een nieuw overstijgend perspectief in 2025. Dat perspectief zal richting moeten geven aan de wijze waarop de huidige steunmaatregelen worden omgebogen naar investeringen voor een nieuw duurzaam cultureel ecosysteem met gelijke kansen voor alle cultuurprofessionals en -beoefenaren.

Aanpak en werkwijze

Commissie Corona en cultuur

Voor beraad en advisering over dit complexe en overstijgende onderwerp heeft de RRKC in september 2020 een commissie Corona en cultuur benoemd. De opdracht aan de commissie was het uitbrengen van een preadvies aan de RRKC over de invloed en effecten van de coronacrisis in het Rotterdamse culturele veld en daarbij te betrekken de landelijke context van trends en ontwikkelingen c.q. beleidsvorming. De RRKC heeft de commissie gevraagd om ook na dit advies mee te denken over vervolgadvisering over corona en cultuur in Rotterdam.

De commissie Corona en cultuur bestaat uit:

Joris Wijsmuller (politicus/voormalig wethouder cultuur van de gemeente Den Haag, voorzitter Commissie Corona en cultuur)

Patrick Bossuyt (hoogleraar Klinische Epidemiologie, UvA)

Swati Sen Gupta (ontwikkelman manager vastgoed)

Lenny van Klink (directeur Rebel Group)

Silvana Sodde (directeur The Writer's Guide (to the Galaxy))

Nadia Troeman (raadslid RRKC)

Willemijn Zwiep (raadslid RRKC)

Jacob van der Goot (voorzitter RRKC)

Denksessies

Om de gemeente aanvullend te adviseren organiseerde de Raad eind oktober/begin november 2020 vier denksessies met de Rotterdamse cultuursector in de volle breedte: grote en kleine instellingen, makers, creatieve ondernemers, kunstenaars/ gesubsidieerd en niet- gesubsidieerd. Elke groep bestond uit 10 personen. Leden van de commissie Corona en cultuur hebben de denksessies geleid.

De denksessies waren verdeeld naar disciplines:

- Podiumkunsten in de breedste zin;
- Letteren, Talentontwikkeling, Cultuureducatie;
- Beeldende Kunst, Musea, Presentatie-instellingen, Galeries;
- Ontwerp (architectuur, vormgeving, digitale cultuur), Media, Film.

Voor deelname aan de denksessies stuurde de Raad gericht uitnodigingen én deed een *open call*. De Raad is erin geslaagd een bredere afspiegeling van de sector aan tafel te krijgen met een evenwichtige vertegenwoordiging van instellingen en individuele makers. Bij de samenstelling werd ook gelet op een goede balans van leeftijd, gender en culturele achtergrond en bekende en nieuwe gezichten.

Leeswijzer

De tijdspanne van dit advies is de cultuurplanperiode 2021-2024. In paragraaf 1 licht de Raad het realistische scenario toe. In paragraaf 2 is de focus gericht op de korte termijn (2021) waarin de directe effecten van de coronacrisis op de cultuursector geanalyseerd worden en de Raad aanbevelingen doet over wat komend jaar nodig is om deze het hoofd te bieden. In paragraaf 3 worden zes veranderingen beschreven en door de Raad vertaald naar aanbevelingen voor de jaren 2022-2024. De aanbevelingen per onderdeel zijn gericht op interventies door de gemeente én de cultuursector om deze veranderingen ruimte te geven. De beleidsprioriteiten van de gemeente - interconnectiviteit, inclusiviteit en innovatie - lopen hier als een rode draad doorheen.

I Een realistisch scenario

Gezien de ernst en het grillige verloop van de coronacrisis gaat de Raad uit van het scenario waarin we door meerdere besmettingsgolven en het opkomen van mutanten in 2021 en 2022 rekening moeten blijven houden met de anderhalvemetersamenleving. Vaccins worden ten tijde van schrijven al toegediend maar niet bekend is in hoeverre die de transmissie gaan onderbreken. Er wordt veel meer snel getest, maar ook dat biedt nog onvoldoende zekerheid. De Raad voorziet dat coronabeperkingen van kracht blijven en de inkomsten van cultuurprofessionals en culturele organisaties sterk onder druk blijven staan. Als de steunmaatregelen worden afgebouwd vallen er gaten in het culturele ecosysteem en gaan instellingen en makers voor de sector verloren.

II Opgave voor de korte termijn: versoepeling en facilitering

Uit de bevindingen blijkt dat de crisis goed zichtbaar maakt dat de rollen van maker en gebruiker van cultuur veranderen: makers ontwikkelen een meer hybride werkwijze, het publiek is kleiner in aantal en meer participatief.

Verder blijkt dat makers en instellingen door het grillige verloop van de coronamaatregelen en bijkomende protocollen vaak en snel moeten schakelen door activiteiten te annuleren, te verplaatsen of op of af te schalen. Hun adaptief vermogen en wendbaarheid zijn opvallend groot, maar het kost veel tijd en energie om steeds opnieuw te reageren. Acties zijn vooral gericht op het behouden van de eigen menskracht, het publiek (voor zover mogelijk) en het met passie blijven maken en presenteren. De denksessies legden hier aanzienlijke verschillen bloot. Zo hebben de podiumkunsten het meest te lijden van het verlies van hun publiek. Aan de andere kant konden bijvoorbeeld kleine literaire organisaties hun activiteiten relatief makkelijk voortzetten.

Uit de denksessies kwam ook naar voren dat de cultuursector in de gemeente graag een gesprekspartner wil zien die meebeweegt en zichzelf wendbaar opstelt, die meedenkt in wat wél kan in plaats van wat niet kan. De gemeente wordt naast het publiek beschouwd als de grootste financier en is als zodanig een belangrijke stakeholder in de keten van de sector. Er is verder in de sector een breed gedragen behoefte aan een gezamenlijke Rotterdamse lobby om het belang van kunst en cultuur bij de (landelijke) politiek meer onder de aandacht te brengen. Omdat de gevolgen van corona voor de culturele sector nog lange tijd voelbaar zullen blijven, is het in de opvatting van de Raad belangrijk om dit belang de komende tijd regelmatig onder de aandacht te brengen.

De Raad formuleert hieronder vier aanbevelingen voor de korte termijn (2021) en beargumenteert die. Ze dragen bij aan de gewenste versoepeling en facilitering in het veld te bereiken en ze zijn voorwaardelijk om de essentiële veranderingen die de Raad in de volgende paragraaf beschrijft ruimte te geven.

1. Versoepel de toepassing van subsidieregels en werk met voorfinanciering

- Subsidiebeschikkingen zijn vooral gebaseerd op afspraken over het aantal prestaties en bezoekersaantallen. Er is door de hectiek van de crisis in het veld echter behoefte aan rustpunten om de inhoud, de eigen visie en maatschappelijke vragen meer centraal te stellen. Ook wil men eigen werk meer gaan archiveren, digitaliseren en behouden. In de denksessies werd gepleit voor een ander gesprek met de gemeente waarin inhoudelijke ontwikkelingen, impact, verantwoordelijkheid en vertrouwen uitgangspunten zijn. De Raad heeft uit het oogpunt van het gelijkheidsbeginsel begrip voor het bestaan van goede regels, maar pleit voor versoepeling in de toepassing ervan zolang de crisis duurt. De gemeente heeft de cultuurplangesubsidieerde instellingen gevraagd een aangepast meerjarenbeleidsplan in te dienen vóór 8 februari 2021. Het zou goed zijn als er *coulance* wordt betracht in het vastleggen van prestatieafspraken.
- De Raad bepleit dat de gemeente investeert in de cultuursector zoals dat ook gebeurt in de stedelijke economie. Investeren in veranderingen is juist nu nodig. Daarmee komt de gemeente tegemoet aan de organisatiekracht en ondernemende en innovatieve kwaliteiten in de sector die voor het managen van de crisis cruciaal zijn.
- De sector is gebaat bij een coronagarantiefonds dat in 2021 en eventueel langer festivals en evenementen voorfinanciert. Dergelijke fondsen zijn al gelanceerd in Duitsland en België, de Nederlandse minister van OCW volgt met de oprichting van zo'n fonds. Met dit fonds kan de overheid evenementenorganisaties helpen de door de pandemie onverzekerbare risico's te dekken waarmee de huidige rem op festivals deels wordt losgelaten. Als een evenement doorgaat dan wordt het voorschot terugbetaald. Wordt het geconfronteerd met een *lockdown* dan hoeft dat niet. Met het coronagarantiefonds drukt de overheid vertrouwen uit in afwachting van de werking van vaccins. De Raad adviseert de gemeente aan te sluiten bij het landelijke fonds i.o. dan wel voor Rotterdam een dergelijk garantiefonds in te stellen.

2. Blijf inzetten op een vitaal klimaat voor de makers, creatieve ondernemers en kunstenaars in de stad

- Het behoud van voldoende betaalbare werk- en presentatieruimte is van onverminderd belang. Uit de denksessies kwam een duidelijk signaal dat de huurprijsontwikkeling op de vastgoedmarkt grote zorgen baart. Werk- en woonruimte worden steeds duurder waardoor kunstenaars en makers de stad dreigen te verlaten. Uit recente waarnemingen blijkt dat particuliere vastgoedeigenaren, maar ook de gemeente, het tijdelijk gebruik van een pand door kunstenaars beëindigen. De kunstenaars zoeken een nieuw onderkomen maar kunnen geen kant uit. De wachtlijst bij de [SKAR](#) is de afgelopen jaren meer dan verdubbeld. Met het Atelier- en Broedplaatsenbeleid probeert de gemeente dit probleem zoveel mogelijk op te vangen, maar er is meer nodig. De gemeente zou juist in deze crisis, in samenspraak met de SKAR, meer moeten investeren in betaalbare huisvesting en voldoende werk- en presentatieruimte.
- Door de coronacrisis staat de werkgelegenheid van kunstenaars en makers op het spel. Studenten van het mbo en de kunstvakopleidingen vinden in de cultuursector geen stages/werkplekken. De inkomenspositie van makers en kunstenaars is slechter dan ooit. Daarbij komt dat de kansenongelijkheid toeneemt voor hen met een bi-culturele achtergrond. Uit de denksessies ontstond de indruk dat de grote instellingen het eerst met steungeld worden geholpen en dat de makers en kunstenaars sluitpost van de begroting zijn. Dit verdient enige nuancering omdat er ook instellingen zijn die makers en producenten hebben betaald voor lopend werk, maar daarna was de stroom opdrachten voor deze groep wel 'opgedroogd'. Dit knelpunt leidt tot de suggestie uit een denksessie voor de invoering van een variant op de WWIK¹. Ook werd gepleit voor de terugkeer van de Percentageregeling².
- Het is nodig dat kunstenaars en makers meer opdrachten krijgen om de stad te verfraaien en te vitaliseren met beeldende kunst, muziek en theater. Er is echter ook behoefte aan maatschappelijke projecten over bijvoorbeeld leefbaarheid in de wijken en duurzaamheid. Niet alleen de gemeente maar ook de sector zelf en met name RCB- en andere grote instellingen staan hier voor een belangrijke taak: het behoud van talent en een vitaal kunstklimaat voor de stad en de regio. In de denksessies werd geopperd dat de gemeente hier samen met de RCB- en andere grote instellingen een beweging zouden moeten maken richting individuele makers. Inspiratie daarvoor zou kunnen zijn de New Deal van president Roosevelt. Met dit omvangrijke hervormingsprogramma werd de Verenigde Staten in de jaren dertig uit het dal van de Grote Depressie getrokken. De gemeente heeft een denktank geformeerd die vanuit deze gedachte werkt. De Raad is benieuwd naar de inzet en resultaten van deze denktank voor de stad.

¹ De Wet Werk en Inkomen Kunstenaars voorzag in de periode 2005-2012 in een aanvulling op het inkomen van kunstenaars als zij met hun werk niet in hun levensonderhoud konden voorzien.

² Deze stimuleerde dat bij nieuwbouw, verbouw of aankoop van gebouwen in overheidseigendom kunst kan worden toegepast.

3. Zorg juist nu voor het stimuleren van cultuureducatie.

- Voor inclusiviteit van de cultuursector is cultuureducatie van onmiskenbaar belang, binnen en buiten de school.
- Cultuureducatie op school verkeert in een impasse, omdat scholen door *lockdowns* minder mogelijkheden hebben en live activiteiten niet kunnen doorgaan. De Raad constateert dat steeds meer wordt ingezet op *blended learning*, een mengvorm van live en online lessen. Sommige scholen in het primair en voortgezet onderwijs blijken in de crisis heel actief te zijn in het bedenken van nieuwe vormen van online onderwijs en alternatieve programma's. Andere echter weigeren externe docenten toe te laten en annuleren activiteiten in het Cultuurtraject, met name de voorstellingsbezoeken. Er zijn ook scholen die prioriteit geven aan cognitieve vakken en cultuureducatie opschorten. In het voortgezet onderwijs loopt het online onderwijs waar kunstvakken deel van uitmaken over het algemeen goed.
De Raad vindt het belangrijk dat [KCR](#) (Kenniscentrum Cultuuronderwijs Rotterdam) juist in deze crisis cultuureducatie op scholen blijft promoten.
- De eigen cultuureducatie van instellingen wordt vaak betaald uit publieksinkomsten. Omdat deze door de coronacrisis fors zijn gedaald staat cultuureducatie onder druk. Om het te kunnen blijven aanbieden is er extra capaciteit nodig. Dit is voor de gemeente een aandachtspunt in de gesprekken met de instellingen.
- Het aanbod van cultuureducatie in de vrijetijd verloopt stroef; in de gegoede wijken gaat het beter dan in de impuls wijken. De Raad vindt het belangrijk dat de drempel door corona hier niet hoger wordt en dat de aanbieders in deze wijken beter worden geëquipeerd met menskracht om bereik te behouden. Het gaat hier om maatschappelijk relevante werkgelegenheid.
De Raad is ook beducht voor stijgende tarieven. Voor de lagere inkomens biedt het Jeugd cultuurfonds uitkomst, de middeninkomens komen echter in de knel. In deze crisis is met name voor de impuls wijken een gedifferentieerd prijsbeleid nodig. De Raad vindt het belangrijk op te komen voor de achterstandsgroepen en adviseert de gemeente dit aspect te betrekken in het gesprek met cursusinstituten en KCR.
- Rotterdam ontvangt van het rijk een aanzienlijke bijdrage om het Rotterdamse onderwijs te ondersteunen in coronatijd. De Raad valt SKVR en KCR bij in hun pleidooi om met dit geld ook de hoognodige cultuureducatie te financieren. Hier kan het mes aan twee kanten snijden. Zelfstandige kunstenaars (zzp) hebben vaak een onderwijsbevoegdheid en zijn behalve voor cultuureducatie in de vrije tijd ook inzetbaar in de klas.
- KCR zou samen met SKVR kunnen onderzoeken wat de gevolgen zijn van de coronacrisis voor het cultuuronderwijs en de cultuureducatie in de vrije tijd.

4. Faciliteer een veilig werk- en presentatieklimaat, buiten en binnen

- Vergunningen
In verschillende denksessies werd met klem geopperd dat het aanvragen van vergunningen voor culturele activiteiten in de buitenruimte en op daken versoepeld zou kunnen worden. Nu lopen initiatiefnemers aan tegen regels die in crisistijd misschien niet even relevant zijn. De Raad is er zich van bewust dat de buitenruimte drukker wordt en dat dit kan conflicteren met coronamaatregelen en het beleid van het college rond openbare orde en veiligheid. Toch blijven maatwerk en 'beheersbare' alternatieve plekken nodig. De gemeente zou regelvrije zones beschikbaar kunnen stellen waarin makers, gezelschappen en events de vrije ruimte krijgen om te experimenteren en innoveren. Denk hierbij ook aan de clubscene. De cultuursector heeft hier ook een verantwoordelijkheid door, met inachtneming van de coronamaatregelen, goede momenten te kiezen om te experimenteren. Dat is in de crisis van immanent belang.
Voor het meedenken over de omgang met vergunningen en het programmeren van activiteiten in de buitenruimte is Rotterdam Festivals een belangrijke partner.
- Klimaat in gebouwen
Meerdere gebouwen waar kunst en cultuur worden gemaakt en gepresenteerd blijken slecht te worden geventileerd. Hierdoor kunnen kunstenaars en makers hun vak niet naar behoren uitoefenen en lopen ze risico op besmetting.
De gemeente heeft hier een zorgplicht om instellingen die werken in oudere gebouwen die in eigendom zijn van de gemeente accuraat te ondersteunen in het aanpassen van werk- en presentatieruimten. Instellingen die particulier huren zijn zelf verantwoordelijk voor aanpassingen in samenspraak met hun verhuurder. Zo mogelijk kunnen instellingen een beroep doen op het [Kickstart Cultuurfonds](#) dat investeert in het *coronaproof* maken van gebouwen.
- Routekaarten
In de denksessies werd voorgesteld om in nauwe samenwerking met het veld per discipline een routekaart te maken. Omdat het landelijke beleid zwabbert is er behoefte aan maatwerk. Per locatie, zowel binnen als buiten, kan worden bekeken wat de verschillende routes zijn om binnen lopende coronamaatregelen activiteiten te organiseren voor publiek. De routekaart haakt aan op de landelijke

regelingen en die van de Veiligheidsregio. Daarnaast is er behoefte aan meer duidelijkheid over de mogelijkheid van ontheffing van landelijke Coronamaatregelen in de regio. De reden waarom ontheffingen worden toegepast komen soms willekeurig over.

In het komende jaar wordt er gevaccineerd en neemt snelsten toe waardoor er weer voor meer publiek kan worden gespeeld. Met 'testevenementen' kan in Rotterdam kennis worden opgedaan over het veilig organiseren van evenementen. Rond de toepassing hiervan spelen nog vele vraagstukken, onder meer over privacy en de mate waarin testen verplicht kan worden gesteld voor de toegang tot evenementen.

III Opgave voor de langere termijn: ruimte voor transitie

Hieronder onderscheidt de Raad met dank aan de deelnemers van de denksessies een zestal veranderingen die door de coronacrisis zijn versneld. Opmerkelijk is dat de meeste veranderingen lokaal of op het niveau van de werkvloer plaatsvinden. Om ze de ruimte te geven zijn de spelers in het veld en de gemeente beide aan zet. De veranderingen leiden in onderlinge samenhang tot een transitie van de cultuursector. Ze sluiten ten dele aan bij de waarnemingen van de Raad voor Cultuur in de adviesbrief aan de minister van Cultuur Van Engelshoven '[Naar een wendbare en weerbare culturele en creatieve sector](#)' (14 september 2020) en het advies '[Onderweg naar overmorgen](#)' (16 november 2020).

1. Innovaties met nieuwe productie- en presentatiepraktijken

De spelers in het veld experimenteren onder de vigerende coronamaatregelen volop met nieuwe artistieke producten en presentatieformats. Sommige zijn tentatief, andere beklijven en kunnen mogelijk leiden tot nieuwe standaarden. De Raad heeft bewondering voor de onuitputtelijke veerkracht van de sector. Innovaties gaan vaak gepaard met een toename van hybride activiteiten. Die komt op verschillende manieren tot uitdrukking. Makers en kunstenaars zetten in de crisis behalve uit eigen kunstpraktijk meer in op inkomsten uit andere activiteiten. Instellingen kiezen naast of in plaats van hun huidige functie een alternatieve. Een derde vorm van hybride werken is de steeds vaker voorkomende combinatie van fysiek en online presenteren.

Een risico is dat kunstenaars en makers zich in de crisis laten omscholen naar een ander beroep. Als dat gebeurt is de sector hen kwijt. Omscholing vindt overigens plaats in meerdere sectoren in ons land.

Theater Rotterdam voert het publiek in zijn gebouw langs een reis met kleine optredens in de vorm van tracks, aangeboden door Rotterdamse makers.

Concerten van het Rotterdams Philharmonisch Orkest duren circa een uur en worden uitgevoerd op twee tijdstippen zodat binnen de coronamaatregelen toch een substantieel publiek kan worden bereikt.

Annabel is als poppodium en club langdurig gesloten. Het wil in de crisis een presentatieplek bieden aan kunstenaars.

Aanbevelingen:

- Makers en instellingen kunnen experimenten met nieuwe presentatieformats en ontwikkeling van nieuwe artistieke producten benutten om anders na te denken over hun kernfunctie, publieksbereik en verdienmodellen. Voor uitwisseling van experiment, kennis en ervaring kunnen zij zich aansluiten bij het door het rijk geïnitieerde *fieldlab*³ Productdifferentiatie.
- De gemeente kan dergelijke experimenten op een innovatieve manier stimuleren met subsidies en vergunningen.

2. Toename solidariteit, samenwerking en deelcultuur

De coronacrisis slaat gaten in de ketens van ontwikkelen en maken, productie, distributie, consumptie en afname. Makers en instellingen in het middelgrote en kleine segment staan onder druk, maar ook grootschalige podiumkunsten, festivals en filmproducties verkeren in zwaar weer.

Uit de denksessies wordt duidelijk dat makers en instellingen elkaar in de coronacrisis vaker opzoeken voor samenwerking: horizontaal tussen organisaties onderling, maar ook verticaal tussen grote instellingen en kleinere partners. Motieven zijn: het delen van kosten door wegvallende inkomsten en het delen van ruimte, faciliteiten evenals artistieke uitwisseling.

Vóór de crisis werd een uitgestoken hand van grote instellingen naar kleinere partners vaak nog als 'gunst' ervaren. In de crisis neemt de urgentie van samenwerking toe en wordt gelijkwaardigheid een leidend principe: beide partijen hebben er belang bij. Samenwerking leidt tot een gezamenlijke meerwaarde door

³ Een *fieldlab* is een methode die in de creatieve industrie is ontwikkeld om op een systematische manier en in bestaande omgevingen in de praktijk te experimenteren met nieuwe oplossingen voor dringende problemen. (bron: *Onderweg naar overmorgen* - Raad voor Cultuur, november 2020)

deling van ruimte en faciliteiten, tot meer flexibiliteit en een meer divers publiek. Daarmee vergroot samenwerking de overlevingskansen voor zowel grote als kleine instellingen.

Het delen van cultuur bevordert de diversiteit en inclusiviteit in de sector. Dit wordt geïllustreerd met de suggestie om een open digitaal kunstplatform op te richten - vergelijkbaar met platforms in de deeleconomie - waar instellingen, makers en creatieve ondernemers aanbod presenteren, stageplekken melden, kennis en ervaringen uitwisselen, en nieuwe vormen van samenwerking en netwerken op gang brengen. Ook nieuwe verdienmodellen kunnen op dit platform worden gelanceerd.

De Raad vindt het belangrijk dat dergelijke interconnectieve relaties in crisistijd worden aangemoedigd want het kan instellingen samen sterker maken. In een langdurige anderhalvemetersamenleving zal door nieuwe interconnectieve relaties, fusies of sluiting van instellingen een nieuwe constellatie in de sector ontstaan die vraagt om een ander bestel.

Aanbevelingen

- RCB-instellingen en andere grote organisaties hebben belang bij goede relaties met kleinere partners als ze een gezamenlijke meerwaarde opleveren, en kunnen hier vaker initiatief toe nemen.
- De instellingen en makers in het veld kunnen hun krachten bundelen om concrete voorstellen voor samenwerking op sectorniveau, zoals het oprichten van een digitaal kunstplatform, te realiseren. Hiermee kunnen zij ook hun ervaringen over samenwerken en het delen van cultuur gaan uitwisselen.
- De gemeente kan vormen van samenwerking en deelcultuur stimuleren in de voorwaarden voor subsidiëring en door bijvoorbeeld premies uit te loven voor goede samenwerkingsplannen. Een denkbare variant daarop is het steunen van kleinere partijen met subsidie waardoor de grote instellingen de vragende partij worden.

3. Een versnelde aandacht voor digitalisering

De Raad ziet op dit thema nog weinig innovatieve ontwikkeling. Bij gebrek aan live ontmoetingen met het publiek zijn gezelschappen, podia, festivals, makers, en educatieve instellingen massaal online gegaan met het live streamen van concerten, voorstellingen en cursussen. De musea hebben al geruime tijd ervaring met het online presenteren van hun collecties en meer recent op bescheiden niveau met 3D tentoonstellingsbezoek.

Het streamen van uitvoeringen kan de live ervaring niet vervangen. Het kan wel een belangrijke aanvulling zijn omdat uitvoeringen en presentaties live slechts tijdens een beperkte periode te zien zijn en op één specifieke tijd en plaats. Streamen is dus een goed instrument om een breder (inter)nationaal publiek te bereiken. Voorwaarde is dan wél dat streamen technisch en artistiek van hoogwaardige kwaliteit is, zodat het een zelfstandige artistieke activiteit wordt.

Digitalisering biedt behalve streaming meer mogelijkheden zoals documentatie, archivering, beheer en behoud van museale collecties, maar ook het ontwikkelen van een digitaal archief voor podiumkunsten.

Het Rotterdams Philharmonisch Orkest legde in het najaar van 2020 alle negen symfonieën van Beethoven vast in verschillende bezettingen voor online streaming. De musici zijn van dichtbij gefilmd en de beeldregie is dynamisch, een groot verschil met de afstandelijke concertregistraties van vóór de crisis. Het orkest was al trendsettend met zijn digitale uitvoering van de Ode 'an die Freude' direct na het begin van de crisis in maart. De [video](#) is inmiddels drie miljoen keer bekeken.

Het huidige online aanbod in de podiumkunsten is op uitzonderingen na doorgaans van wisselende kwaliteit. Om digitale uitvoeringen aantrekkelijker te maken voor het publiek moet er nog een inhaalslag worden gemaakt. Veel instellingen en makers ontbreekt het aan technische kennis en artistieke reflectie om digitale uitvoeringen zó te presenteren dat het publiek er voor wil betalen. Het gaat dan om het zoveel mogelijk benaderen van de live ervaring met adequate beeldregie, het ontwikkelen van nieuwe artistieke concepten voor online presentatie, begeleidende activiteiten als inleidingen, debatten etc. Hier kan de sector leren van media als film, televisie en games. Denk ook aan de mogelijkheden van *virtual reality*.

Aanbevelingen

- Instellingen en makers kunnen meer kennis en ervaring opdoen over hoe zij hun aanbod aantrekkelijk kunnen maken voor digitale bezoekers, hoe digitalisering kan worden benut voor andere functies van het kunstbedrijf en hoe aan digitalisering nieuwe verdienmodellen kunnen worden gekoppeld. De Raad adviseert hen aansluiting te zoeken bij het door het rijk geïnitieerde *fieldlab* Digitalisering en landelijke initiatieven waaronder een [pilotonderzoek](#) naar online publieksbeleving door DEN.
- Instellingen en makers zullen moeten investeren in apparatuur om succesvol online te gaan. Bij gezamenlijke aanschaf kunnen kosten worden gedeeld. Bij de gemeente bestaat de mogelijkheid om hiervoor leningen of subsidies aan te vragen.

4. Toenemende behoefte aan publieke/alternatieve ruimte voor programmering

De Raad constateert een duidelijke verschuiving in het veld van activiteiten van binnen naar buiten. Instellingen en makers zoeken de buitenruimte op of kiezen ongebruikelijke locaties.

Museum Boijmans Van Beuningen creëerde in Ahoy in augustus 2020 een drive-thru museum dat de bezoekers coronaproof konden bezoeken. Kijk [hier](#) naar een korte samenvatting. Ruim vijftig werken uit de collectie werden opgesteld in de evenementenhal van 10.000 m², waar 750 bezoekers per dag in elektrische auto's doorheen rijden, in drie weken trok de tentoonstelling 22.000 bezoekers.

Kunstenaars en makers werken ook vaker op locatie voor een klein publiek. Dat doen ze vanuit een maatschappelijke betrokkenheid waarbij thema's als leefbaarheid en duurzaamheid leidend zijn. Soms wordt samengewerkt met organisaties in het onderwijs, de zorg of welzijn. Kunstpraktijken in de wijk zijn niet nieuw. Rotterdam heeft een rijke geschiedenis met festivals en beeldende kunst in de openbare ruimte. Opvallend in de coronacrisis is dat de activiteiten in de publieke ruimte/buitenruimte van allerlei disciplines komen, uitgelijnd door de coronamaatregelen waar het publiek, de podia en de musea zich aan hebben te houden. Ook valt op dat, vanwege de kleinschaligheid van activiteiten, het publieksbereik versnipperd en zich meer verspreidt over de stad. Door de beweging van binnen naar buiten trekken de initiatiefnemers in de crisis in totaliteit een kleiner, maar meer divers publiek.

De Raad vraagt zich af of de publieke ruimte in de verdichtende binnenstad, alle coronamaatregelen in acht nemend, nog wel voldoende alternatieven voor binnen biedt. Het aanvragen en verkrijgen van een vergunning wordt steeds moeilijker. Dit verhoogt de druk om toch ook te experimenteren met publieksactiviteiten binnen. Met meer sneltesten en de toename van vaccinatie dienen zich volgens de Raad in de loop van 2021 hiervoor nieuwe mogelijkheden aan.

Aanbevelingen:

- Voor de programmering van binnenactiviteiten kunnen podia, musea en festivals in het vooruitzicht van vaccinatie en meer sneltesten proefarrangementen bedenken voor uitvoeringen en presentaties met meer publiek.
- Rotterdamse instellingen zouden voor experimenten en uitwisseling van kennis en ervaring over dit thema aan kunnen sluiten bij het door het rijk geïnitieerde *fieldlab* Herontwerp van ruimtes.
- Voor buitenactiviteiten is maatwerk vereist, bijvoorbeeld door anders om te gaan met vergunningen, te zoeken naar alternatieve beheersbare plekken en regelvrije zones waar kan worden geëxperimenteerd. Rotterdam Festivals kan met onderzoek en advisering van de afdeling Cultuur en de directie Veilig van de gemeente hier een belangrijke rol in nemen.

5. Een groter beroep op eigen talent en bronnen

Door de crisis staat internationale uitwisseling onder druk. Theaters en gezelschappen boeken meer talent uit eigen stad en regio, omdat buitenlands talent niet meer kan reizen. Daardoor krijgt nieuw talent van eigen bodem meer kansen.

Een soortgelijke ontwikkeling ziet de Raad bij musea. Door het wegblijven van buitenlandse toeristen zijn *blockbusters* niet meer rendabel wat leidt tot een hernieuwde aandacht voor de eigen collectie.

Deze ontwikkelingen vergroten de kans op nieuwe interconnectieve relaties, vanuit een gemeenschappelijk Rotterdams belang. Voor de Rotterdamse musea schept de oriëntering op de eigen collectie nieuwe mogelijkheden voor samenwerking in de Collectie Rotterdam.

Aanbevelingen:

- De gemeente kan in samenspraak met [Cultuur Concreet](#) bevorderen dat kunstenaars, makers en instellingen actief zijn op lokaal niveau. Een groeiend besef van hun maatschappelijke rol voor de samenleving en de stad schept volgens de Raad veel kansen voor lokale samenwerking. De gemeente zou dit aspect kunnen agenderen in de gesprekken met de instellingen.
- De voor Rotterdam onontbeerlijke stadsmuseale functie kan de gemeente opnieuw tot leven wekken door museale en erfgoedinstellingen te vragen om te experimenteren met nieuwe tentoonstellingsconcepten waarbij verbindingen worden gelegd tussen de deelcollecties van de stad. De Raad kan de gemeente nader adviseren over een strategie voor een nieuwe stadsmuseale functie.

6. Op zoek naar een bredere bekostiging

De Raad ziet op dit thema nog weinig stappen naar vernieuwing. Als steunmaatregelen in 2021 worden afgebouwd moeten instellingen en makers omzien naar een andere manier van overleven. Alternatieven zijn: stoppen, samenwerken in allianties, fuseren, aanpassing van het aanbod en besparing op kosten, en niet in de laatste plaats het aanboren van nieuwe inkomstenbronnen. Hierboven werd al geadviseerd de digitalisering aan te grijpen voor nieuwe verdienmodellen. Daarnaast is het noodzakelijk dat er nieuwe manieren worden gevonden om private partijen aan te spreken en te binden.

In december 2020 werd door de Stichting Toegift Rotterdam een gezamenlijke campagne en online platform gelanceerd 'Ik was hier'. De stichting begon als een samenwerkingsverband van zeven Rotterdamse culturele instellingen. Later sloten tientallen andere instellingen aan bij het initiatief. Gezamenlijk zetten zij zich in om het publiek bewust te maken van de mogelijkheid om middels een nalatenschap kunst en cultuur in Rotterdam te ondersteunen en door te geven aan een volgende generatie. Campagne en platform werden mogelijk gemaakt met bijdragen van de gemeente en particuliere fondsen.

De Raad vindt de betrokkenheid van de gemeente bij dergelijke initiatieven wezenlijk en effectief en adviseert deze vast te houden in de crisis. Behalve nalaten is ook doneren tijdens leven een inkomstenbron die meer kan worden aangemoedigd. Voor het publiek kan informatie over fiscale voordelen van het geven aan culturele instellingen met een ANBI-status meer over het voetlicht worden gebracht. Instellingen en makers kunnen zelf individuele burgers als cultuurconsument aanspreken op hun verantwoordelijkheid voor het belang van kunst en cultuur. Het is nu het geschikte moment omdat veel liefhebbers van cultuur door de coronacrisis niet uitgegeven geld hebben⁴.

Er is nog een andere reden waarom de sector op zoek is naar een bredere bekostiging. Al voor de crisis was de financiële ambitie van de cultuursector groter dan de gemeente aan subsidie kon geven. De Raad acht het niet ondenkbaar dat de gemeente in latere jaren genoodzaakt zal zijn te bezuinigen, ook op kunst en cultuur. Het vraagstuk dat dan ontstaat is te groot voor de gemeente alleen. Afstemming en coördinatie over convergerende programma's met andere financiële partijen in de private sector worden urgent.

Zo heeft de [VRF](#) (Vereniging Rotterdamse Fondsen) in december 2020 een convenant met de gemeente ondertekend. Het gemeenschappelijke doel is om op constructieve wijze de Rotterdamse samenleving te versterken en te verbeteren. Door coördinatie en kennisuitwisseling tussen fondsen en de gemeente kan een groter effect worden bereikt⁵. Voor het thema cultuur worden in het convenant specifieke afspraken gemaakt.

Het Rotterdamse bedrijfsleven was als private partij tot nu toe het minst zichtbaar. Bij de verkenning van een nieuwe werkelijkheid voor de Rotterdamse kunst en cultuur vindt de Raad de inbreng van ondernemers en bedrijven van essentieel belang.

Creative ondernemers, makers en instellingen kunnen leningen aanvragen. De gemeente en [Cultuur+Ondernemen](#), het landelijke Kenniscentrum voor ondernemerschap in de cultuursector, beschikken over budgetten voor dit doel. Daarnaast zou de gemeente het veld kunnen aanmoedigen om commerciële activiteiten te ontplooiën anders dan de gebruikelijke horeca en museumwinkel. Het instrument van *crowdfunding* kan in Rotterdam meer aandacht krijgen.

Aanbevelingen:

- Instellingen en makers zouden meer kunnen inzetten op de verbreding van hun bekostiging en financiering, door buiten publieksinkomsten andere inkomsten te werven zoals geefgeld en sponsoring, met verschillende financieringsinstrumenten te werken waaronder lenen, en te verdienen met commerciële activiteiten. De Raad beseft dat dit voor nieuwe kleine organisaties nog moeilijk is. Cultuur+Ondernemen kan hen hierin ondersteuning bieden.
- Instellingen en makers kunnen de verantwoordelijkheid van de individuele burger als cultuurconsument aanspreken voor het belang van kunst en cultuur. De gemeente kan zorgen voor heldere en aansprekende informatie over het doneren aan cultuur en de fiscale voordelen daarvan. Organiseer een jaarlijkse 'Geef om cultuur' campagne.
- De gemeente kan bedrijven en ondernemers actief betrekken bij nieuwe initiatieven en beleid, bijvoorbeeld het verstrekken van opdrachten aan makers en kunstenaars, en hen aanmoedigen tot een meer structurele en duurzame betrokkenheid bij individuele instellingen.
- De Raad onderstreept het belang van goede afstemming en coördinatie van gemeente en de Vereniging Rotterdamse Fondsen.

⁴ NRC, 6 januari 2021 - Straks kunnen consumenten helemaal los, toch? (Maarten Schinkel)

⁵ brief van het college aan de gemeenteraad, betreft: Convenant met de Vereniging Rotterdamse Fondsen, 15 december 2020

**rotterdamse
raad voor
kunst en
cultuur**

postbus 2800
3000 CV ROTTERDAM

kantooradres
korte hoogstraat 31
3011 GK ROTTERDAM

telefoon 010 433 58 33
e-mail rrkc@rrkc.nl
www.rrkc.nl